

โครงการพัฒนากระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำอีสาน : เครื่องปั้นดินเผาบ้านหัวบึง

อรอุต พิรมสาธา ณ สภาคุณ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทคัดย่อ

โครงการพัฒนากระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำของอีสาน พื้นที่บ้านหัวบึง ตำบลดอนช้าง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบปัญหาหลักของชุมชนคือการเลิกผลิตเนื่องจากต้นทุนสูงขึ้น ผลตอบแทนต่ำ ภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำขาดการสืบทอด ช่างฝีมือเปลี่ยนไปขายแรงงานในเมืองทำให้ชุมชนและสถาบันครอบครัวขาดความเข้มแข็ง บทความนี้นำเสนอโครงการสนับสนุนการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำของอีสานให้คงอยู่ และเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำในพื้นที่เป้าหมาย สร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีคุณภาพให้กับตลาดควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำอีสานแบบดั้งเดิม ถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับปัจจุบันให้กับกลุ่มเป้าหมาย ผลวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นนำไปสู่แนวทางการพัฒนาขั้นตอนการผลิต 3 ขั้นตอนคือ การขึ้นรูป การตกแต่งชิ้นงาน และการเผา ซึ่งผลการดำเนินการวิจัยเป็นดังนี้

การขึ้นรูป ได้แนวทางการพัฒนาคือ ใช้วิธีการขึ้นรูปด้วยการตี การขึ้นรูปแบบดินเส้น และการขึ้นรูปด้วยดินแผ่น ทดลองพัฒนาการขึ้นรูปในห้องปฏิบัติการที่สาขาวิชาออกแบบอุตสาหกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ต่อจากนั้นนำวิธีการขึ้นรูปที่ทดลองในห้องปฏิบัติการไปถ่ายทอดให้กับชุมชนบ้านหัวบึง ได้ผลปรากฏว่าชาวบ้านสามารถขึ้นรูปได้ตามที่ต้องการ

การตกแต่งชิ้นงาน ได้แนวทางการพัฒนาคือ ใช้วิธีกดประทับให้เกิดลวดลายด้วยไม้ที่แกะลวดลาย และใช้การขีดเส้นดินให้เป็นลวดลาย การทดลองในห้องปฏิบัติการและการถ่ายทอดให้กับชาวบ้านได้ผลคือ กระจ่าง และอ่างบัว ตกแต่งพื้นผิวด้วยวิธีการกดประทับลวดลาย กระจ่าง สีเคลือบสร้างลวดลายบนพื้นผิวด้วยวิธีการขีด บนแม่แบบปูนพลาสเตอร์ และโคมไฟสร้างลวดลายพื้นผิวด้วยวิธีการขีด ชาวบ้านสามารถตกแต่งชิ้นงานได้ตามที่ต้องการ

การเผา ได้แนวทางการพัฒนาคือ ออกแบบเตาเผาที่ใช้วิธีการเผาแบบเดิมแต่สามารถเผาได้ทุกฤดูกาล การทดลองในห้องปฏิบัติการและการถ่ายทอดให้กับชาวบ้านได้ผลคือ ได้เตาเผาก่อด้วยอิฐขนาด 1x1x0.84 เมตร เผาด้วยฟางข้าว อุณหภูมิประมาณ 800 °C สร้างโรงเรือนและเตาเผาขนาด 2x2x0.8 เมตร ที่บ้านหัวบึง และผลจากการทดลองเผาผลิตภัณฑ์ ปรากฏว่าได้ผลงานตามที่ต้องการ

สรุปได้ว่าเมื่อสิ้นสุดโครงการชาวบ้านสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยวิธีการขึ้นรูปที่โครงการวิจัยนี้ถ่ายทอดให้ได้ และสามารถต่อยอดสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ได้

บทนำ

เครื่องปั้นดินเผา นับได้ว่าเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์สำคัญของอารยธรรมและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ที่ถือกำเนิดจากการสังเกต การทดลองที่เป็นวิทยาศาสตร์ ผสมกับจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และทักษะฝีมือ เกิดผลลัพธ์

อันเป็นรูปธรรมที่มีความต่าง และแสดงให้เห็นถึงที่ทางด้านกายภาพ วัฒนธรรมการกินอยู่ วิถีชีวิต ตลอดจนถึงพิธีกรรมความเชื่อในแต่ละสังคม

ความแตกต่างของรูปแบบเครื่องปั้นดินเผา ในแต่ละพื้นที่แต่ละยุคสมัย เกิดจากประโยชน์ใช้สอยทั้งทางด้านกายภาพ